

مکتبہ درخانی نا تحریک واواری نا کلہو

☆☆☆ ذاکر خالد محمود خٹک

☆☆☆ براہوئی بدل: اقبال ناظر

Abstract

Maktaba Durkhani, Dhadar (Balochistan) started publishing work on different topics after its stability. This work had been done in Brahu, Balochi, Sindhi, Urdu, Persian and Arabic. This work was the best example of mutual eternity. At the same time in this academy, The translations of these works were presented and the main topic of this presentation is the reform of individual and society, which creates the atmosphere of mutual eternity by the readers. Thus this academy proved that the message of literature has removed the differences and enhance the unity and respect for each other.

ادب زندنا ہر ارویہ غاتے رہو م ایک اواری (بقائے باہمی) ناعوامل آثار دو سند تینے ان تنیت ہمو
ہوں آتے رہو م تریسہ کیک۔ مطلب دا کہ ادب و بقاءے باہمی نار جھان زیل و سونا حیثیت عتھڑہ۔ بلوچستان
لی اندا اصول ۽ مونا تختہ داعمل داڑھے تخلیق مرد کا ہرزبان نا ادب ٿی درshan ۽ وله دار داشت مکتبہ درخانی نا
خدمت آتے خاص ۽ حیثیت اس ارے۔ ارتینا بنداؤ ان آخر اسکان دار جھان ۽ نہ بیرہ برجا تھا بلکن رہو م ام
ٿی۔

مکتبہ درخانی نا بند او ع ڈھاڑر (1) نادرخان پنی ناسہ چکنو خلق سیئی 1883ء تی تختنگا - بنیادی وڑاث دا اسہ اشاعتی نا ادارہ اس کس - ہر ابرا ہوئی نا کتاب آتے شینک کنگ کن جوڑ کنگا کس - داڑتون اوڑدہ اسہ مدرسہ اس ام کس - ارائی خوانکا طالب علم آتا آسراتی کن اقامت گاہ کن و خوراک نا بند و بست ام کس - مولانا محمد فاضل درخانی نا نسبت اٹ درخانی پنی مس دا مدرسہ و مکتبہ نا بانی کس - بنائی دے تیئی مدرسہ و مکتبہ اڑتو ماک خلق درخانی تی تینا کاریم ع بر جا تخارو لے تیرمہ نابان آ موسم و اموجا گہ نا مخلوق نا کوئہ نا پارغم امپ و بٹ نا سوب آن دا موسم اٹ مدرسہ ع کوئہ نا علاقہ سریاب اٹ او تزنگا تانک طالب علم آتا خوانگ نا عمل و مکتبہ ناشینک کاری نا کاریم اڑتو ماک بر جا سلنگ کیر - مولانا محمد فاضل درخانی و مکتبہ نا بند او نا رداٹ ڈاکٹر عبدالرحمٰن برا ہوئی لکھک کہ

”مولانا محمد فاضل درخانی 1822ء تی ڈھاڑری ودی مس - او 19 شوال 1315ھ و 1896ء تی سہ شنبہ نادے دادنیا ع الا - او ہمایوں (جیکب آباد) نادینی مدرسہ غان تعلیم دوئی کرے - او دا مدرسہ نا بانی مولانا عبدالغفور ہمایوں نا شاگردی تی بس - خوانگ آن گذ ڈھاڑرنا خلق درخانی تی اسہ دینی مدرسہ سے نا بند او ع تختا او برا ہوئی ع نوشت و خوان نازبان قرار تی - دا مدرسہ غان فارغ مردو کا طالب علم آک برا ہوئی تی چندی کتاب آتے نوشته کری - مولانا محمد فاضل درخانی 1883ء تی دا ادارہ نا بند او ع تختا - دا ادارہ نیم صدی آن زیات اسکان برا ہوئی کتاب آتا شینک نا است انگا مرکز کس،“ (2)۔

بلوچی تی انگریز آتابنگ او دا ڈیہہ آتینا کوزہ ع سو گوکنگ آن گذ عیسائی مشینریک عیسائیت نا تالانی کن عملی کو شست آتا بناء کری ہر اٹی خاص انگا کاریم با بل نا برا ہوئی و بلوچی ترجمہ غاتے دا تک اٹ تالان کنگ نا کس تانکہ عیسائیت نا تالانی ع ممکن کنگے - ایلو کنڈ اہنگے تو بلوچستان نا 99% آبادی مسلمان کس - اندن نوشت و خوان و تبلیغ نا وڑاث مسلمان عالم دین آک اسلامی تعلیمات و دانا لڑی پھر ع لس کنگ کن عملی کو شست کری - ہرامست آن بر جا تو اسرو لے پدان او تیئی چسپانی بس - عیسائی مشینری مسلمان عالم دین، اہل علم و ادب

اے لی اس پوکنو جوزہ اس ودی کرے کے او فک مسلمان آتے اسلامی تعلیمات ناہر پالواں بلڈ کیر۔ اندن دا ہاگ ناٹاوق ٹی عیسائیت نا اثرات آتے تو ننگ کن اسہ دیوال اس مریر۔ دا ہلیت بقاۓ باہمی (اواری) نا اسہ الوداعم اس۔ ہر اٹی خلتگ و کسفنگ ناجائے تعلیم و تبلیغ نا کمک اٹ تینا تینا نکتہ نظر، ردوم تنگ نا عمل سالاری اس۔ اندار داد مولانا محمد فاضل درخانی نامدرسه و مکتبہ درخانی نابند او تختنگ کا سُس۔

مکتبہ درخانی نا جوڑ کنگ نا خیال مولانا فاضل درخانی ۽ امومت بس ہر اتم او فک جیکب آباد ناخوکا "اہم" نادینی مدرسہ ٹی تعلیم ۽ پورونگ آن گذ تینا خلق درخان آبس۔ تینا استاد مولانا عبد الغفور ہمایونی نا ہلکا، اصورات آتیان رنگ ارفو کا داشا گرد اہیت آن واحب کس کے انگریز آتیون مون تنگ کن بیرہ اسہ درست نا گرج ۽ بلکن اسہ پورو ۽ شینکہ ری ادارہ سینا ہم گرج ارے۔ ہر اسلامی کتاب آتا شینک ۽ بر جا ہلک کے ہیںک آن پددا کتاب آتے مُروخوک نا علاقہ غاہ تکان تالان کنگے۔ تا نکہ خوانندہ غاہ پہ نا مطالعہ ہلکی گورنگے دا تا تعلیمات آک بے خوانندہ انگا مخلوق اسکان تالان منگ کیر۔ تینا دا خیال ۽ او فک عملی مولی دنگ کن خلق درخان ۽ چھین کرے کے داڑے او فتے ایلو علاقہ غاہ مقابله ٹی راجی، معاشی و علمی اسرائیل زیارت دوئی کس۔ داڑے ان دنوبند غام سازی کس ہرا او فتادا کاریم ٹی او فتی عملی کمک ہم کنگ کریہ۔ مولانا فاضل درخانی تبا اس سلاہ کارو ایلو تا احترام کروک ۽ بند غس کس۔ داخاطران او فک عملی و غاہ تینا کاریم ۽ مونی دنگ کن تینا مشن ۽ بر جا تھنا۔ بنائی اسلامی و دینی کتاب آتا ترجمہ نا شکل اٹ تالان آن پیش نا شینکاری ادارہ غاہ تا ذریعت اٹ چھاپ کرفہ تالان کنگارو لے وقت تون اووار او ار جمال دہ دہ میل ٹی وڈکی مریسہ ہنا۔ نظم و نثری ادب نا اموکاریمک ارتیشی اصلاحی مخت ۽ او لیکو حیثیت کس میریہ ٹوانو کا تکان رینگارہ۔ ڈاکٹر انعام الحق کو شردا ناوضاحت ۽ کریسہ لکھلک کہ مدرسہ درخان آن ودی مروکا ادب اصلاحی مختی و تعمیری ۽ ادب کس۔ والی بے فکری، بے کسری و میانی او۔ سنجیدگی دا ناکل آن بھلاشان ۽۔ بر اہوئی خلکت خالص اسلامی رنگ نا شناۃ الحجہ یدنادر شانی دا

اسکول نامخت کس، (3)۔

دن ایلو زبان تیٹی ادبی و تخلیقی کاریم ناہد و ہویل امو و خت ناپنی او جہی آ مخلوق ناز بان تیٹی تالان
مریسہ ہنا۔ مکتبہ ناشین کاری کاریم تا سرجم معلوم داری تریسہ عبد القادر اشیر شاہوی نوشتہ کیک
”مولانا فاضل درخانی نا جوز کرو کا دینی مدرسہ درخان (ڈھاؤر) عتیبا مرکز جوز کریسہ دانا شاگرد
عقیدت مندر، سما چاڑخو کا عالم آتا تحریک ے با تروڑاٹ مونی دنگ کن تبلیغی، علمی، مذہبی، اخلاقی و اصلاحی کتاب
آتا شین کاری ٹی چپانی ودی کرے۔ اوندن قرآن مجید نا براہوی و بلوچی ترجمہ غایتیان بیدس لئے لکھوڑی
براہوی و بلوچی ناسدا آتا کتاب آتے شینک لئنگار۔ ڈاکٹر عبد الرحمن براہوی نا پانگ نارداد دادارہ ہزارنا
کچ اٹ براہوی کتاب شینک کرینے۔ اندن خواجہ کامل القادری نا پٹ و پول نارداد دادارہ براہوی زبان
ٹی 312 او بلوچی ٹی چندی وڑنا 215 کتاب شینک کریفے۔ اندن ڈاکٹر عبد الرزاق ساہ نا پانگ ے کہ مکتبہ
درخانی نا چھاپ مردو کا کتاب آتا گونشت 280 ے۔ ہر اٹ براہوی 200 و بلوچی نا 80 کتاب ے۔ ولے راتم
الحروف نا پٹ و پول نارداد مکتبہ درخانی آن 339 کتاب شینک مسونو۔ ارتیٹی 210 براہوی 91 بلوچی
15 اردو 11 فارسی 10 عربی و 2 سندھی ٹی ے۔ (4)۔

مولانا فاضل درخانی ناخوانگ نا وڑ وڈوں وشینک کنگ کن موادنا گھین کاری او فتا طب نا دا کیفیتت
تون گندوک کس کہ او بجازی او سبک ہتیا تا خیال کنگ نا ہندابی او حق نا ہیت ے او لیت تیکہ۔ ہنگہ تو مکتبہ
شینک مردو کا کتاب آتیان اسہ کتاب کس ام او فتا پن تون تفوک اف۔ لے داروايت ہم لس ے کہ او فا۔ ورنی
ولوچی ٹی چندی کتاب آتا پن تے آن بچنگ کن دافتے تینا شاگرد دا یلو دوست و قریب آنا پن تے اٹ شینک
کریفے۔ عبد الرحمن کر دا صورتحال نادرشانی ے دن کیک

”نمائنوا سہ مولانا عبد الباقی درخانی نا پانگ ے کہ علامہ محمد فاضل براہوی فارسی بلوچی زبان تیٹی تو شتہ
کریکہ اندن چندی کتاب آتے او فک براہوی ٹی ہم نوشتہ کری۔ او فتے پن نا شونک الوبکن کاریم ے خاص

اہمیت ترہ انداد سوب آن تینا نوشت آتے تینا شاگرد آتا پنچ نوشتہ کرفیکہ۔ داخاطران داسد دا پانگ مشکل ہے
کہ اراکتاب نوشت آک نہاء، (5)۔

داڑان دا اندازہ مریک کہ او فک شینکاری نا کاریم ہے بہرہ اسہ پن سینا دا پارے پار آن چرینگ
آن پانگ کن علمی، ادبی و تخلیقی کاریم تے پین تا پن تینو گندگ ہے اہمیت تر۔ داؤں نا عملی پاوندا پیش تمک
کہ مکتبہ غان سد آتا کتاب آتا شینک منگ سوب، مخت ام اندائس کہ دار دسلپ۔ او فتا کہنگ آن پدا رہ
مکتبہ دا کاریم عاندن بر جا تھار دنکہ مولانا فاضل درخانی دانا بناء کریس۔ دن تو شینک مرد کتاب آک ہر
سر ہال آریو لے پہنی او فتا کل آن بھلا سر حال ہے۔ دا پہنی (اصلاح) انسان ہے انسانیت ہیل تریسا سے الیونا
اوہ دا ترجم اسہ الیونا ہدو ہویل نا خیالداری او بقاء باہمی نار جہان ہے ردوم تنگ نابند اوکس انداد خاطران دا
اوہ مکتبہ غان ہرار بان تیڈی ہر ادب شینک مس اوٹی سگ و سینہ، ہیت کنگ و ہیت بنگ ناکل آن جوان
اوہ دایت ردوم الک۔ بلوجستان لی دا اوکینو مکتبہ ہر اچنڈی زبان تا کتاب آتا شینک ہے رواج تس اودا تے لس
اوہ کن سال تا سال خدمت کرے۔ مکتبہ نا اواری (بقاء باہمی) ناروایت اسہ سو گو ڈسے اٹ دا لک نا ادب
اوہ عملی کا ہو اس تس کے ادب نابند او خاصیت دادے کے او است آتے او ارشاگ ک مری تے ختم کیک۔

اوہ بہان رنگ و نسل جغرافیائی تعلقداری تے آن پیش کل ہے خلکت ہے اسہ وڑنا حق ایتک۔ حق آتا دا اوہ نا
اوہ ایل تے آن تینا تینا ذمہ داری نا حساس ام و دی مس ہر اسہ بھلو و خت ا۔ کان بلوجستان لی رواداری نار دوم
اوہ ام مس۔ داسہ عملی و ڈاث است آتے ہی مری و دی منے ہر انابند او نا سوب دادے کے مکتبہ درخانی ہر ا
اوہ ایل ادب نا مثال ہے ردوم تس اوناروایت نزور مئے۔ ہنگہ، اے وخت نا مقابلہ ہی اینو خواندہ غانتا گوشت
اوہ ام و دی مئے۔ تخلیقی عمل اٹ ام تیزی بئے۔ شینکاری نا کاریم ہی ام و دکی بئے۔ ولے دا کل عمل آن پدام
اوہ ایل اموی بنگ اف دنکہ مکتبہ درخانی تینا تینا سروک آتا فکر ہے موئی ایس۔

دانا بھلا سوب دا ام ارے کے اینو بلوجستان لی عملانہ تو مکتبہ درخانی امبار و ادارہ تجوہ کو مکتبہ، ادارہ یا

تحریک اس ساڑی ۽، نہ مولانا فاضل خان درخانی یا اوڙان پدمولانا عبدالغفور و مولانا محمد عمر دین پوری امبارو کاریم کروک عملی ۽ بندغ ساڑی ارے۔

ایونا بلوچستان نا ادب دن تو امووڙڻی کاریم کنگے هر امولانا فاضل درخانی کنگٹھی ڪس۔ وله داسکان تے اموکھیا موئی بتنے هر انوز ڏھمکیو او پستمکیو سدی نا اول سرات دولی کننگار۔ دا ڙان پدام بلوچستان نا ادب درخانی آن فیض الیسے بقائے با ہمی (اواري) نا کوشت آتے بر جاتخانے۔

ودیک چاہندراری

1- ڏھاؤر، کوئند آن جهاندی دیک نا پلوآ بولان نا گذ سرات سبی ناخوک آسره خلق نے۔ کوئند آن سبی آ ہنو کا مسافر آک داخلق نایام آن گدرینگره۔ ہندن ریل اٹ سفر کروک آک داخلق نایام آن گدرینگپسہ۔ تیرمہ ٹی دانامد ہم سبی آنبار بابن مریک۔ ہند اسبب ۽ باسی ٹی داجا گه نا بندغاک کوئند نا پار پیار پدین بنگا علاقہ غاتیا کاره۔ دا چرجوئی اپریل نا گذ یکودے تیٹھی بنا مریک او اگست او ستمبر ٹی کراٹی مریک۔ داعمل ایو ہم حاليت آتا بابت اسے نا اسد رو شم سیئی بر جاء ۽۔

حوالہ غاک

۱۔ عبدالرحمن، براہوئی، ڈاکٹر: ”براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“، پ 95

۲۔ العلام الحنفی، کوثر، ڈاکٹر: ”مذکورہ صوفیائے بلوچستان“، پ 236

۳۔ عبدالقادر، اشیر، شہوائی: ”بلوچستان کا پہلا بطاعتی ادارہ مکتبہ درخانی“، پ 121

۴۔ عبدالرحمن، کرد: ”ثقافت و ادب وادی بولان میں“، پ 219